

Бар'єри рефлексивного мислення та їх нівелювання засобами глибинної психокорекції

Dmeterko N.V. Barriers of reflective thinking and leveling by means of deep correction / N.V. Dmeterko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 163–173.

Н.В. Дметерко. Бар'єри рефлексивного мислення та їх нівелювання засобами глибинної психокорекції. Проаналізовано представленість проблеми рефлексивного мислення у наукових джерелах. Встановлено, що рефлексивне мислення розглядають з точки зору зовнішньої обумовленості змістом і завданнями діяльності. Зроблено висновок, що проблема бар'єрів рефлексивного мислення була у загальному вигляді представлена у низці досліджень, але не були визначені конкретні шляхи її розв'язання. Розкрито феномен рефлексивного мислення з позицій психодинамічного підходу, що розробляється у дослідженнях академіка НАПН України Т.С. Яценко. Показано дію психологічних захистів як бар'єрів рефлексивного мислення та їх глибинні витоки. Поставлена проблема суб'єктивізму (викривлень) психічного відображення. Визначено новий напрям розробки проблеми рефлексивного мислення у зв'язку з нівелюванням когнітивних викривлень, обумовлених дією психологічних захистів. Розкрито ряд теоретичних положень психодинамічної парадигми, які є засадничими для розробки проблеми рефлексивного мислення: закономірності функціонування цілісної психіки в єдності і одночасно асиметрії свідомої та несвідомої сфер, що презентує «Модель внутрішньої динаміки психіки»; системність дії психологічних захистів (базальні та ситуативні). У науковий обіг дослідження вводиться категорія внутрішньої суперечливості психіки, що визначає новий погляд на «проблему» як центральну категорію психології мислення. Розкрито організаційно-методологічні засади глибинної психокорекції за методом АСПП у розрізі їх дії з нівелювання психологічних захистів, зокрема: принципи організації; управління мисленнєвою діяльністю особи відповідно до законів позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції.

Ключові слова: рефлексивне мислення, психодинамічна теорія, глибинна психокорекція, феномен психічного, психологічні захисти,

едіпальна залежність, когнітивні викривлення, позитивна дезінтеграція і вторинна інтеграція.

Н.В. Дметерко. Барьеры рефлексивного мышления и их нивелирование средствами глубинной психокоррекции. Проанализирована представленность рефлексивного мышления в научных источниках. Установлено, что рефлексивное мышление рассматривают с точки зрения внешней обусловленности содержанием и задачами деятельности. Сделан вывод, что проблема барьеров рефлексивного мышления была в общем виде представлена в ряде исследований, но не были определены конкретные пути её решения. Раскрыто феномен рефлексивного мышления с позиций психодинамического подхода, который разрабатывается в исследованиях академика НАПН Украины Т.С. Яценко. Показано действие психологических защит как барьеров рефлексивного мышления и их глубинные истоки. Поставлена проблема субъективизма (искажений) психического отражения. Определено новое направление разработки проблемы рефлексивного мышления в связи с нивелированием когнитивных искажений, обусловленных действием психологических защит. Раскрыто ряд теоретических положений психодинамической парадигмы, которые являются основополагающими для разработки проблемы рефлексивного мышления: закономерности функционирования целостной психики в единстве и одновременно асимметрии сознательной и бессознательной сфер, что представляет «Модель внутренней динамики психики»; системность действия психологических защит (базальных и ситуативных). В научный оборот исследования вводится категория внутренней противоречивости психики, что определяет новый взгляд на «проблему» как центральную категорию психологии мышления. Раскрыты организационно-методологические основы глубинной психокоррекции по методу АСПП с точки зрения их действия по нивелированию психологических защит, в частности: принципы организации; управление мыслительной деятельностью человека согласно законов положительной дезинтеграции и вторичной интеграции.

Ключевые слова: рефлексивное мышление, психодинамическая теория, глубинная психокоррекция, феномен психического, психологические защиты, эдипальная зависимость, когнитивные искажения, позитивная дезинтеграция и вторичная интеграция.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку психологічної науки характеризується становленням практичної психології. У зв'язку з цим важливого значення набуває проблема вдосконалення фахової підготовки практичних психологів відповідно до вимог сьогодення. Важливою складовою професійної підготовки практичного психолога є розвиток професійної рефлексії, рефлексивного мислення. У наукових джерелах рефлексивне мислення психолога розглядають з точки зору

зовнішньої обумовленості змістом та завданнями фахової діяльності [4;7].

Згідно принципу детермінізму, який в психології мислення був сформульований С.Л. Рубінштейном, дослідження закономірностей рефлексивного мислення потребує розкриття взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх умов його розвитку [8, с. 5-15]. Внаслідок домінування тривалий час методології діяльнісного підходу взаємозв'язки між зовнішніми та внутрішніми умовами мислення розглядались переважно в площині свідомих аспектів психіки.

У цій статті проблема рефлексивного мислення розглядається з позицій психодинамічного підходу. Психодинамічний підхід, який розвивається в дослідженнях академіка НАПН України Т.С. Яценко, презентує прогресивний погляд на феномен психічного в єдності і автономії свідомої та несвідомої сфер. За наявності спільної платформи з представниками діяльнісного підходу у пізнанні закономірностей рефлексивного мислення, ми розходимось у поглядах на його детермінанти. Розробка проблеми рефлексивного мислення з позицій психодинамічної парадигми акцентує увагу на бар'єрах та когнітивних викривленнях, що мають глибинно-психологічне походження. У зв'язку з цим постає необхідність визначення адекватних методів з нівелювання бар'єрів рефлексивного мислення.

Мета статті: на основі аналізу емпіричного матеріалу визначити бар'єри рефлексивного мислення; розкрити організаційно-методологічні засади глибинної психокорекції у контексті нівелювання бар'єрів рефлексивного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнення наукових джерел [2;4;7;9] дозволяє уточнити поняття рефлексивного мислення. Рефлексивне мислення – це вид мислення, що характеризується гнучкістю зміни способів розв'язання проблеми (задачі) на основі рефлексії суттєвих зв'язків і відношень між елементами цілісної системи (явища).

При розробці методології дослідження рефлексивного мислення увага науковців була зосереджена на організації діяльності: навчальної (В.В. Давидов та ін.) [2]; кооперації та спілкування (Ж. Піаже, Г.П. Щедровицький та ін.) [6;10], управління (А.В. Карпов та ін.) [3].

Проблема бар'єрів рефлексивного мислення була у загальному вигляді представлена у дослідженнях А. Маслоу, Ж. Піаже, І.М. Семенова, С.Ю. Степанова та ін., але не були визначені конкретні шляхи її розв'язання [5;6;9]. Пріоритет дослідницької

уваги до зовнішньої детермінації рефлексивного мислення за ігнорування взаємозв'язків між підструктурами цілісної психіки гальмує розробку адекватних методів його розвитку.

Заповнення даної прогалини забезпечує глибинна психокорекція за методом АСПП (активного соціально-психологічного пізнання), яка здійснюється відповідно до основних положень психодинамічної парадигми. Глибинна психокорекція передбачає єдність теоретичного та організаційно-методологічного рівнів пізнання цілісної психіки. У зв'язку з цим зупинимось на теоретичних положеннях психодинамічної теорії, які є засадничими для розвитку рефлексивного мислення.

Дослідження Т.С. Яценко суттєво доповнюють наукові уявлення про закономірності функціонування цілісної психіки в єдності й одночасно асиметрії свідомої та несвідомої сфер. Складність і багатокомпонентність взаємозв'язків між підструктурами цілісної психіки презентує «Модель внутрішньої динаміки психіки» (див. рис.1). «Модель» доповнює розуміння структури психіки, презентоване у дослідженнях З. Фрейда, в плані розкриття не лише «вертикальних» взаємозв'язків між підструктурами (Ід, Его, Супер-Его), а і відображення «горизонтальних» взаємозалежностей, що презентують суперечність на внутрішньосистемному рівні. Модель ілюструє цілісний погляд на внутрішню динаміку психічного в його суперечливій сутності і єдності свідомої та несвідомої сфер [11].

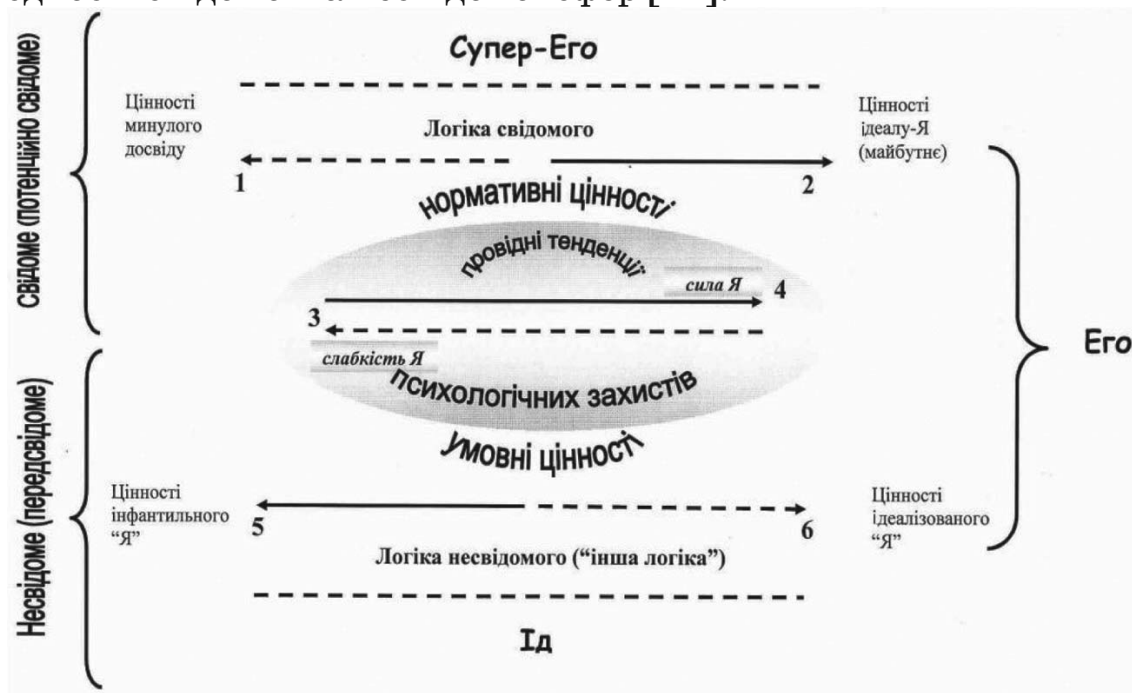

Рис.1. Модель внутрішньої динаміки психіки (за Т.С. Яценко)

Взаємозв'язки між підструктурами цілісної психіки «по вертикалі» і «по горизонталі», відкриті Т.С. Яценко, розширюють наукові уявлення про природу внутрішньої суперечливості психіки, яка співвідноситься з поняттям «особистісна проблема». Внутрішня суперечливість психіки (об'єктивна дезінтеграція) обумовлена різноспрямованістю внутрішніх тенденцій: «до життя» та «до психологічної смерті», «до людей – від людей», «до сили» і «до слабкості». Суб'єктивну зінтегрованість психіки забезпечують психологічні захисти на засадах когнітивних викривлень [11].

Отже, введення в науковий обіг дослідження категорії внутрішньопсихічної суперечливості визначає новий погляд на «проблему» як центральну категорію психології мислення, а також акцентує увагу на психологічних захистах, що породжують суб'єктивізм (викривлення) психічного відображення. Т.С. Яценко зазначає: «Центральною ланкою, що порушує об'єктивність психіки у її відображувальній функції, є система психологічних захистів» [11, с. 51].

Виклад основного матеріалу дослідження. Заявлена тема статті передбачає розкриття впливу психологічних захистів на функціонування рефлексивного мислення особи.

Інтегративна функція психологічних захистів забезпечує маскування інфантильного інтересу «Я» (див. Модель, стрілочка 5) шляхом синтезу з просоціальними тенденціями (стрілочка 2). Інтеграційна спроможність психологічних захистів у примиренні різноспрямованих тенденцій визначає нечутливість суб'єкта до суперечливості власних дій, що обмежує рефлексивне мислення з усвідомлення особистісної проблематики. У зв'язку з цим у методології глибинного пізнання відсутній запит на проблему суб'єкта як в деяких психологічних практиках.

Т.С. Яценко зазначає, що глибинний смисл захисної активності особи визначається едіпальною залежністю. Постановка проблеми едіпальної залежності акцентує увагу на глибинно-психологічних чинниках, що визначають структурування психіки в її статичних і динамічних характеристиках [11].

На основі аналізу емпіричного матеріалу встановлено, що психологічні захисти, утворення яких обумовлене негативним (травматичним) досвідом інфантильного минулого, звужують рефлексивне мислення у відображенні дійсності. Неусвідомлюване прагнення уникнути негативних переживань блокує можливість відображати ситуацію більш широко й узагальнено, гнучко обирати способи дій відповідно до наявних нових умов

та обставин. Прикладом прагнення упередити негативні переживання є мотивація уникнення невдачі, за якої відображення дійсності звужується до ймовірнісної невдачі.

Аналіз емпіричного матеріалу засвідчує, що мотивація уникнення невдачі обумовлена тривогами, невпевненістю особи, негативним попереднім досвідом (острахом не виправдати очікування батьків та ін.). Неусвідомлюване прагнення уникнути негативних переживань (критики, розчарувань та ін.) визначає домінантність імовірнісної невдачі при відображенні дійсності. Прагнення до соціальної реалізації, досягнень невидимо для суб'єкта енергетично «підрізаються», послаблюються тривогами, невпевненістю, які блокують відображення дійсності з точки зору оцінки перспектив і можливостей у досягненні успіху. Логіка несвідомого за мотивації уникнення невдачі є така «нехай я не отримаю високих результатів та успіху, але й уникну критики, покарання, розчарування у випадку невдачі». Мотивація уникнення невдачі раціоналізується у таких прислів'ях, як «Головне не перемога, а участь»; «Тихіше їдеш, далі будеш» та ін.

Бар'єри власної активності особа рефлексує як такі, що є ззовні обумовленими: обставинами, ситуацією та ін., не усвідомлюючи власні тривоги, що енергетично ослаблюють свідомі устремління.

Значимість переживань інфантильного минулого визначає центрацію на певних деталях (аспектах) ситуації, блокуючи здатність побачити головне, проникнути в сутність питання. Підтримання внутрішнього гомеостазу, психічної рівноваги відбувається шляхом фільтрації інформації на етапі входу. Це обумовлює закритість для нового досвіду, порушення інформаційного обміну, породжує ефект «слухати, але не чути». Селекціонування вхідної інформації та її переробка (інтерпретація) здійснюється відповідно до потреб «ідеалізованого Я», прикладом чого є неприйняття критики від оточуючих.

Психологічні захисти, дія яких спрямована на зменшення або усунення будь-яких змін, що загрожують цілісності та стійкості психічного функціонування індивіда, порушують обробку інформації як на етапі збору (що має вияв у селективності сприймання, вибіркості уваги), так і на етапі її переробки та внутрішньої інтерпретації. Наслідком чого є прийняття лише позитивних, оцінок, характеристик з боку оточуючих і підвищена чутливість до їх критики, вимог.

За наявності стабілізованої внутрішньої суперечливості психіки рефлексивне мислення є обмеженим і частковим, оскільки

його функціонування підпорядковується психологічним захистам, дія яких спрямована на підтвердження очікувань «ідеалізованого Я». Чим більш стабілізованим є внутрішнє протиріччя (об'єктивна дезінтеграція психіки), тим більш жорсткими і ригідними є способи досягнення суб'єктивної зінтегрованості, що проявляється в стереотипності, інертності рефлексивного мислення. Підтримання психічної рівноваги забезпечується шляхом блокування або вибіркової асиміляції вхідної інформації, що знижує відчуття інтересів іншої людини, обставин ситуації.

Психологічні захисти звужують рефлексивне мислення, породжуючи ефект «тунельного зору», зашореності, за якого сприймання та інтерпретація суб'єктом подій дійсності визначається емотивним досвідом інфантильного періоду.

Отже, постановка проблеми рефлексивного мислення в глибинно-психологічному форматі акцентує увагу на психологічних захистах, які породжують суб'єктивізм (викривлення) психічного відображення. У зв'язку з цим розширення рефлексивного мислення потребує застосування адекватних методів ослаблення дії психологічних захистів.

Важливе значення для розробки організаційно-методологічних засад розширення рефлексивного мислення має переосмислення феномена психологічного захисту в його системній організації з позицій психодинамічної парадигми. Системність психологічного захисту передбачає взаємозв'язок двох його форм: базальної та ситуативної, які реалізуються відповідно «за вертикаллю» і «за горизонталлю». Вищеназвані форми захисту диференціюють їх специфічне функціональне навантаження, автономне для кожного з них, при постійному їх взаємозв'язку. Ситуативні захисти, які асимілюють зазначені класичним психоаналізом захисні механізми (раціоналізація, проєкція, заперечення та ін.), забезпечують маскування глибинних (інфантильних) інтересів Я, визначають адаптацію суб'єкта до соціуму. Базальні захисти визначають спрямованість активності суб'єкта на реалізацію глибинних (інфантильних) цінностей. Захисна «вертикаль» (ситуативні захисти) перетинається з «вертикаллю» (базальними захистами), що виявляють глибинні (інфантильні) інтереси «Я» [11].

Для рефлексивного мислення суб'єкта є закритими базальні форми захисту, що пов'язано з імпліцитністю глибинного мотиву (глибинних цінностей). Поза рефлексією залишається підпорядкованість власної активності драмам інфантильного періоду, які обумовили утворення захисних тенденцій. Психологічні за-

хисти обмежують рефлексивне мислення у відображенні глибинних детермінант, а отже, й осмисленні істинного смислу власної активності.

Гуманістичні принципи організації глибинної психокорекції за методом АСПП сприяють ослабленню ситуативних захистів для забезпечення можливостей наближення до пізнання їх базальних форм. Принципами групи АСПП, що описані у відповідній літературі, є такі: принцип «тут і тепер»; емпатія; звернення один до одного на «ти» і по імені, щоб забезпечити спілкування на рівні «людина-людина»; відвертість; добровільність; сприймання себе й інших такими як вони є; уникнення оцінних суджень з використанням моральних і соціальних критеріїв; відсутність категоризації вражень за полярними ознаками «добре-погано» та ін. [11].

Враховуючи інтегративну функцію психологічних захистів, які забезпечують суб'єктивну зінтегрованість психіки на засадах когнітивних викривлень, центром уваги практичного психолога є об'єктивно-дезінтеграційні процеси. Показником об'єктивно-дезінтеграційних процесів (особистісної проблематики) є суперечності в емпіричному матеріалі респондента.

Об'єктивація суперечностей у поведінковому матеріалі особи в ході психокорекції актуалізує рефлексію з їх осмислення. Рефлексія, яка виконує функції дезінтеграції та інтеграції, може виявляти двоїстий вплив на пізнання: з одного боку, забезпечувати усвідомлення суттєвих зв'язків явища, а з іншого – обумовити актуалізацію психологічних захистів [1;3]. С.Л. Рубінштейн зазначає: «Тут починається або шлях до душевної спустошеності, до нігілізму, до морального скептицизму, до цинізму (або у менш гострих випадках до моральної нестійкості), або інший шлях – до побудови морального людського життя на новій свідомій основі» [1, с. 366].

З огляду на сказане особливо гостро постає проблема управління мисленневою діяльністю суб'єкта відповідно до законів позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції на більш високому рівні осмислення глибинних витоків особистісної проблематики. Сутнісною особливістю глибинної психокорекції за методом АСПП є опосередкованість, контекстність управління мисленневою діяльністю особи з опанування рефлексивними знаннями про зміст власної психіки. На відміну від класичного психоаналізу, в якому увага була спрямована на подолання опорів, організаційно-методологічні засади глибинної психокорекції дозволяють упередити його виникнення.

Висновки. Отже, організаційно-методологічні засади глибинної психокорекції забезпечують умови для розвитку рефлексивного мислення особи на засадах вільного вираження емоційних реакцій і зворотного зв'язку на них у відповідності з принципами щирості, прийняття, відсутності оцінних суджень та ін. Ці принципи дозволяють ослабити дію психологічних захистів, зокрема ситуативних, з метою індивідуалізованого пізнання її базальних форм.

Перспективи подальших розвідок полягають у розкритті значення психокорекційного діалогу для розширення рефлексивного мислення особи.

Список використаних джерел

1. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с. – (Серия «Мастера психологии»).
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
3. Карпов А.В. Психология рефлексивных механизмов деятельности / А.В Карпов. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – 424 с.
4. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури / С.Д. Максименко. – К. : Либідь, 1998. – 226 с.
5. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М. : Смысл, 1999. – 424 с.
6. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. Психология интеллекта. Генезис числа у ребенка. Логика и психология / Ж. Пиаже – М. : Просвещение, 1969. – 659 с.
7. Пов'якель Н.І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога: [монографія] / Н.І. Пов'якель. – Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 295 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2004. – 713 с.
9. Семенов И.Н. Рефлексивная психология и педагогика творческого мышления / И.Н. Семенов, С.Ю. Степанов. – Запорожье : ЗГУ, 1992. – 224 с.
10. Щедровицкий Г.П. Мышление – Понимание – Рефлексия / Г.П. Щедровицкий. – М. : Наследие ММК, 2005. – 800 с.
11. Яценко Т.С. Методологія професійної підготовки практичного психолога / Т.С. Яценко, О.В. Глузман, О.М. Усатенко. – Дніпропетровськ : Інновація, 2014. – 192 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bytie i soznanie. Chelovek i mir / S.L. Rubinshtejn . – SPb. : Piter, 2003. – 512 s.
2. Davydov V.V. Problemy razvivajushhego obuchenija / V.V. Davydov – M. : Pedagogika, 1986. – 240 s.
3. Karpov A.V. Psihologija refleksivnyh mehanizmov dejatel'nosti / A.V. Karpov – M. : Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2004. – 424 s.
4. Maksimenko S.D. Psihologija v social'nij ta pedagogichnij praktici: metodologija, metodi, programi, proceduri / S.D. Maksimenko. – K. : Libid', 1998. – 226 s.
5. Maslou A. Novye rubezhi chelovecheskoj prirody / A. Maslou – M. : Smysl, 1999. – 424 s.
6. Piazhe Zh. Izbrannye psihologicheskie trudy. Psihologija intellekta. Genezis chisla u rebenka. Logika i psihologija / Zn. Piazhe – M. : Prosveshhenie, 1969. – 659 s.
7. Pov'jakel' N.I. Profesiogenez samoreguljacji mislennja praktichnogo psihologa: [monografija] / N.I. Pov'jakel' – Kiiv: NPU im. M.P. Dragomanova, 2003. – 295 s.
8. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshhej psihologii / S.L. Rubinshtejn. – SPb. : Piter, 2004. – 713 s.
9. Semenov I.N. Refleksivnaja psihologija i pedagogika tvorcheskogo myshlenija / I.N. Semenov, S.Ju. Stepanov. – Zaporozh'e : ZGU, 1992. – 224 s.
10. Shhedrovickij G.P. Myshlenie – Ponimanie – Refleksija / G.P. Shhedrovickij. – M. : Nasledie MMK, 2005. – 800 s.
11. Jacenko T.S. Metodologija profesijnoi pidgotovki praktichnogo psihologa / T.S. Jacenko, O.V. Gluzman, O.M. Usatenko. – Dnipropetrovs'k : Innovacija, 2014. – 192 s.

N.V. Dmeterko. Barriers of reflective thinking and leveling by means of deep correction. The representation problem of reflective thinking in scientific sources is analyzed. That reflexive thinking view in terms of external conditionality content and objectives of the activity is established. It is concluded that the problem was a barrier reflective thinking in general put in some studies but not identified specific ways to solve it. The phenomenon of reflective thinking was revealed from the standpoint of psychodynamic approach, developed in researches of academician of NAPS of Ukraine T.S. Yatsenko. It is shown the effect of psychological protection as barriers of reflective thinking and their deep roots. The problem of subjectivity (distortion) of mental reflection is considered. The new direction of development of reflective thinking problems is defined due to the leveling of cognitive distortions caused by the influence of psychological defenses.

A number of theoretical psychodynamic paradigm principles are revealed, they are fundamental to development of problems of reflexive thinking: patterns of integrated mental functioning in unity while asymmetry conscious and unconscious areas presenting «Model of internal dynamics of mind»; systematic action of psychological defenses (basal and situational). The category of internal contradictions of psyche is introduced in the scientific research, it defines a new view of the «problem» as a central category of the psychology of thinking and focuses on the psychological defense as a way to solve it. The organizational and methodological bases of deep psychocorrection according to the method ASPP in terms of their effect on leveling psychological defenses is solved, in particular, the principles of the organization; management of mental activity of a person under the laws of positive disintegration and secondary integration.

Key words: reflexive thinking, psychodynamic theory, deep psychological correction, the phenomenon of mental, psychological defense, oedipal dependence, cognitive distortions, positive disintegrations and integrations.

Received July 08, 2015

Revised August 15, 2015

Accepted September 25, 2015

УДК 159.973: 159.922.1

М.О. Дубовик

mariia.dubovyk@gmail.com

Фактори, що пов'язані з поведінковими проявами сексуальності осіб із розладами аутистичного спектра

Dubovyk M.O. Factors related with behavioral displays of sexuality of adolescents and adults with autism spectrum disorders / M.O. Dubovyk // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 173–186.

М.О. Дубовик. Фактори, що пов'язані з поведінковими проявами сексуальності осіб із розладами аутистичного спектра підліткового та юнацького віку. Стаття присвячена дослідженню сексуальної сфери осіб з розладами аутистичного спектра. Розглянуто фактори, що пов'язані з поведінковими проявами сексуальності осіб з аутизмом підліткового